

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА
ВАСПИТАЧЕ „МИХАИЛО ПАЛОВ“- Вршац, Србија
UNIVERZITET DE VEST "AUREL VLAJKU" Arad - Rumunija

UDK 371.95

ISSN 1820-1911

**KOMPLEKSNOST
FENOMENA DAROVITOSTI
I KREATIVNOSTI
– izazovi: pojedinac i društvo -**

TEMATSKI ZBORNIK 25

Vršac - Arad, 2020.

Izdavači:
Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ – Vršac
Universitatea de Vest „Aurel Vlaicu“, Arad, Romania

Za izdavače:
Prof. dr Ramona Lile
Doc. dr Jelena Prtljaga

Zbornik uredili:
Akademik Grozdanka Gojkov
Prof. dr Aleksandar Stojanović

Redakcija:

Prof. dr A. Ilika, Arad, Rumunija	Dr Artur Zimny, Konin, Poland
Prof. dr S. Kurteš, Univ. Teksas A&M, Katar	Dr M. Maran
Prof. dr M. Zuljan, Ljubljana, Slovenija	Prof. dr A. Gojkov Rajić
Prof. dr A. Kolak, Zagreb, Hrvatska	Doc. dr J. Prtljaga
Akademik M. Milin, Arad, Rumunija	Doc. dr T. Nedimović
Prof. dr Lj. Kevereski, Bitolj, Makedonija	Doc. dr E. Činč
Prof. dr V. Nojman, Temišvar, Rumunija	Dr N. Sturza Milić
Dr Jakub Bartoszewski, Konin, Poland	Prof. dr Aleksandar Stojanović

Recenzenti:
Prof. dr Gabrijela Kelemen, Arad, Rumunija
Prof. dr Marjan Blažič, Novo mesto, Slovenija
Prof. dr Ljupčo Kevereski, Bitolj, Makedonija

Lektor i prevodilac rezimea:
engleski jezik – doc. dr Jelena Prtljaga

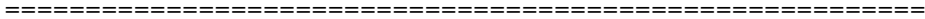
Lektori:
Dr Ivana Đorđev (srpski jezik)
Dr Ljiljana Kelemen Milojević
Doc. dr Branduša Žujka (rumunski jezik)

Likovni urednik:
Stanislav Suhecki

Tehnički urednik:
Prof. dr Aleksandar Stojanović

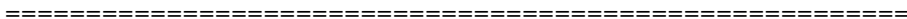
Elektronska obrada publikacija:
dr Predrag Prtljaga
<http://www.research.rs>

ISSN 1820-1911
ISBN 978-86-7372-281-8

**KOMPLEKSNOST FENOMENA
DAROVITOSTI
I KREATIVNOSTI
– izazovi: pojedinac i društvo -**

**COMPLEXITY OF GIFTEDNESS
AND CREATIVITY PHENOMENA
– Challenges: an individual and
society –**

ZBORNIK VISOKE ŠKOLE STRUKOVNIH STUDIJA ZA
VASPITAČE „MIHAILO PALOV“ - VRŠAC

MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
„KOMPLEKSNOST FENOMENA DAROVITOSTI I KREATIVNOSTI“

Sadržaj:

Uvodne napomene	str. 11
 I Impulsi za diskusiju	
Roland S Persson: CHALLENGES TO THE BASIS OF GIFTEDNESS AND TALENT EDUCATION	23
Zora Krnjić: POTENCIJAL HOBIJA ZA POZITIVAN RAZVOJ I DOBROBIT MLADIH	34
Zora Krnjić: HOBBY POTENTIAL FOR POSITIVE YOUTH DEVELOPMENT AND WELL-BEING	41
 II Saopštenja i diskusija	
Marija Aleksandrović, Eldena Stanić: JEZIČKA SPOSOBNOST ROMA I ROMKINJA DA UČE JEZIKE: STEREOTIP ILI POSEBAN DAR	51
Milica Anđević, Jasmina Arsenjević Branislav Banić, Mira Vidaković: DIGITALNA KREATIVNOST	61
Anica Arsić: KOMPONOVANJE KAO PODSTICAJ RAZVOJA KREATIVNOSTI	71
Đurađ Barać: DAROVITI UČENICI SA SPECIFIČNIM ROTEŠKOĆAMA U UČENJU	79
Адријан Божин: ПРОБЛЕМ ПРОЦЕНЕ РЕЗУЛТАТА КРЕАТИВНОГ ПРОЦЕСА	84
Гордана Будимир-Нинковић, Ненад Стевановић: СЛОБОДНО ВРЕМЕ ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА У ДОМУ	91
Nataša Crnjanski: IZRAZITO DAROVITI STUDENTI MUZIKE: SAMOPROCENA OSOBINA LIČNOSTI, NAVIKA I UTICAJA	102
Еуђен Чинч: ПРИСТУПИ ПРОУЧАВАЊУ МУЗИЧКЕ ДАРОВИТОСТИ - РЕТРОСПЕКТИВЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ	112
Ивана Ђорђевић: ДАРОВИТОСТ У 21. ВЕКУ ИЗ СТУДЕНТСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ	118
Olja Džinkić, Lana Tomčić: SAVREMENI OBLICI PODSTICANJA DAROVITOSTI IZ UGLA KONSTRUKTIVIZMA	129

Ljiljana Gomerčić: ALTERNATIVNI KONCEPTI I POTICANJE KREATIVNOSTI U VRTIĆU – PEDAGOGIJA MONTESSORI	133
Aleksandra Gojkov Rajić, Grozdanka Gojkov, Aleksandar Stojanović: SAMODETERMINISANOST KAO FAKTOR PROFESIONALNIH I DRUGIH ŽIVOTNIH OSTVARENJA DAROVITIH	139
Bisera Jevtić, Nevena Stanisavljević: KREATIVNA NASTAVA I MAS-MEDIJI	169
Јована Јоковић: АЛТЕРНАТИВНЕ ШКОЛЕ – РАЗВОЈ ЛИДЕРСКИХ ДИСПОЗИЦИЈА	182
Биљана Јоксимовић: ПИСМЕНИ РАДОВИ УЧЕНИКА У ФУНКЦИЈИ ПОДСТИЦАЊА КРЕАТИВНОСТИ ДАРОВИТИХ	194
Миона Коматина: ПСИХОДРАМСКИ ЕЛЕМЕНТИ У НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ КАО ТЕХНИКА У РАЗВОЈУ ДАРОВИТИХ	205
Марина Кузмановска: ВЛИЈАНИЕТО НА СОЦИЈАЛНИТЕ ФАКТОРИ ВО УНАПРЕДУВАЊЕТО НА КРЕАТИВНОСТА КАЈ УЧЕНИЦИТЕ	213
Dušanka Lazarević, Snežana Radisavljević Janić: DOPRINOS NASTAVE FIZIČKOG VASPI TANJA U IDENTIFIKOVANJU I RAZVOJU DAROVITOSTI I TALENATA U SPORTU	219
Slavica Luburić, Rajka Mićanović: KREATIVNOST VASPI TAČA KAO ČINILAC PODSTICANJA DAROVITOSTI DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA	226
Miona Majstorović Lemaître: ISPUNJAVANJE SOCIO-EMOTIVNIH POTREBA DAROVITIH PO SENG SMPG METODI	239
Slavica Maksić: DAROVITI POTENCIJALI, SMISLENO UČENJE I KREATIVNI DOPRINOSI	245
Јелена Максимовић, Јелена Евтимов: ИСТРАЖИВАЊЕ ПОДСТИЦАЈА ОБРАЗОВАЊА ДАРОВИТИХ КРОЗ ПРОЈЕКТНУ НАСТАВУ	257
Jelena Maksimović, Aleksandra Milanović: CONSTRUCTIVIST APPROACH IN THE RESEARCH OF GIFTED- CHARACTERISTICS, SIGNIFICANCE AND BENEFITS	265
Ivana Markov Čikić, Snežana Prtljaga: DAROVITI U SPORTU – PODRŠKA EKONOMIJI I UDALJAVANJE OD SPORTSKIH IDEALA	279
Nikola Mijanović: GLOBALIZACIJA KAO PODSTICAJNI I LIMITIRAJUĆI FAKTOR RAZVOJA DAROVITIH	287
Miodrag Milin, Lavinia Betea: EDUCAREA CREATIVITĂȚII „NATIVILOR DIGITALI” DE CĂTRE „IMIGRANȚII DIGITALI”	300
Lidija Moskovljević, Slobodanka Dobrijević: KOMPONENTE ISPOLJAVANJA STVARALAŠTVA U RITMIČKOJ GIMNASTICI	303
Игор Николић: БАЗИЧНИ МОДЕЛ РАЗВОЈА МУЗИЧКОГ ТАЛЕНТА – ДОПРИНОС ДЕФИНИСАЊУ ФЕНОМЕНА	309

Jelena Osmanović, Aleksandra Milanović: USLOVLJENOST POZNAVANJA KOMPLEKSNOSTI FENOMENA I POTENCIJALNIH NAČINA IDENTIFIKOVANJA DAROVITIH I KREATIVNIH UČENIKA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU	319
Ружица Петровић: ТАЛЕНАТ – ГЕНИЈАЛНОСТ – СВЕТОСТ У ФИЛОЗОФИЈИ Н. БЕРЋАЈЕВА	329
Predrag Prtljaga, Ivana Đorđev: NEOPHODNOST KONTINUIRANOG UNAPREĐIVANJA DIGITALNIH VEŠTINA U IDENTIFIKACIJI I RADU SA DAROVITIMA	336
Jasmina Stolić Pivnički, Grozdanka Gojkov: PERSONALIZACIJA KAO FAKTOR PODSTICANJA RAZVOJA MUZIČKOG TALENTA KOD UČENIKA	348
Tomislav Suhecki: UMETNOST PEDAGOGIJE – PEDAGOGIJA UMETNOSTI	361
Dragana Veljković Stanković, Jelena Stojiljković: МОТИВ (НЕОСТВАРЕНЕ) ЉУБАВИ У ПРИПОВЕТКАМА ЛАЗЕ К. ЛАЗАРЕВИЋА – КРЕАТИВНИ ПРИСТУП У ПИСМЕНИМ ЗАДАЦИМА СРЕДЊОШКОЛАЦА	368
Danica Veselinov, Ljiljana Kelemen Milojević: DAROVITI STUDENTI – BUDUĆI VASPITAČI U DISKURSU SA HEURISTIČKIM PREDZNAKOM	380
Зорица Влајковац, Снежана Влајковац: КРЕАТИВНА НАСТАВА ПОЧЕТНОГ ЧИТАЊА И ПИСАЊА У ОБРАЗОВАЊУ ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА	386

III Povodom jubileja – 25 godina okruglih stolova o darovitosti

Aleksandar Stojanović: U čast jubileja - 25 godina o darovitosti	397
Blanka Bogunović: The 25th Round Table on Giftedness in Vršac, Serbia	400

THE BOOK OF COLLECTED ARTICLES OF
THE PRESCHOOL TEACHER TRAINING COLLEGE
"MIHAILO PALOV" - VRŠAC

INTERNATIONAL CONFERENCE
“COMPLEXITY OF GIFTEDNESS AND CREATIVITY PHENOMENA”

Contents:

	page
Introductory remarks	11
 I Discussion impulses	
Roland S Persson: CHALLENGES TO THE BASIS OF GIFTEDNESS AND TALENT EDUCATION	23
Zora Krnjaić: HOBBY POTENTIAL FOR POSITIVE YOUTH DEVELOPMENT AND WELL-BEING	41
 II Paper presentations and discussion	
Marija Aleksandrović, Eldena Stanić: THE LANGUAGE ABILITY OF ROMA MALES AND FEMALES TO LEARN LANGUAGES: STEREOTYPE OR A SPECIAL GIFT	51
Milica Andevski, Jasmina Arsenijević Branislav Banić, Mira Vidaković: DIGITAL CREATIVITY.....	61
Anica Arsić: COMPOSING AS AN INCENTIVE TO DEVELOP CREATIVITY	71
Đurađ Barać: GIFTED STUDENTS WITH SPECIFIC LEARNING DIFFICULTIES	79
Adrijan Božin: THE PROBLEM OF ASSESSMENT OF THE RESULTS OF THE CREATIVE PROCESS	84
Gordana Budimir-Нинковић, Ненад Стевановић: FREE TIME OF GIFTED STUDENTS IN THE DORMS.....	91
Nataša Crnjanski: EXTREMELY GIFTED STUDENTS OF MUSIC: SELF-ASSESSMENT OF PERSONALITY TRAITS, HABITS AND INFLUENCES	102
Еуђен Чинч: ASPECTS TO RESEARCH MUSIC GIFTEDNESS – RETROSPECTIVES AND PERSPECTIVES	112
Ivana Đorđev: GIFTEDNESS IN THE 21ST CENTURY FROM THE STUDENTS' PERSPECTIVE	118
Olja Džinkić, Lana Tomčić: CONTEMPORARY FORMS OF ENCOURAGING THE GIFTED FROM THE ANGLE OF CONSTRUCTIVISM	129
Ljiljana Gomerčić: ALTERNATIVE CONCEPTS AND PROMOTING	

	CREATIVITY IN KINDERGARTEN – MONTESSORI PEDAGOGY	133
Aleksandra Gojkov Rajić, Grozdanka Gojkov, Aleksandar Stojanović:	SELF-DETERMINATION AS A FACTOR OF PROFESSIONAL AND OTHER LIFE ACHIEVEMENTS OF THE GIFTED	139
Bisera Jevtić, Nevena Stanisavljević:	CREATIVE TEACHING AND MASS MEDIA	169
Jovana Joković:	ALTERNATIVE SCHOOLS-DEVELOPMENT OF LEADERSHIP DISPOSITIONS	182
Biljana Joksimović:	WRITTEN WORKS OF STUDENTS IN FUNCTION OF ENCOURAGING CREATIVITY GIFTED	194
Miona Komatina:	PSYCHODRAMA ELEMENTS IN TEACHING LITERATURE AS A TECHNIQUE IN THE DEVELOPMENT OF THE GIFTED	205
Marina Kuzmanovska:	THE INFLUENCE OF SOCIAL FACTORS ON THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY IN LEARNERS	213
Duškanka Lazarević, Snežana Radisavljević Janić:	CONTRIBUTION OF PHYSICAL EDUCATION TO IDENTIFICATION AND DEVELOPMENT OF GIFTEDNESS AND TALENTS IN SPORT	219
Slavica Luburić, Rajka Mićanović:	CREATIVITY OF KINDERGARTEN TEACHERS AS A FACTOR IN ENCOURAGING GIFTEDNESS IN PRESCHOOL CHILDREN	226
Miona Majstorović Lemaître:	FULFILLING OF SOCIO-EMOTIONAL NEEDS OF THE GIFTED WITH SENG SMPG METHOD	239
Slavica Maksić:	GIFTED POTENTIALS, MINDFUL LEARNING, AND CREATIVE CONTRIBUTIONS	245
Јелена Максимовић, Јелена Евтимов:	RESEARCH OF EDUCATION OF GENDER EDUCATION THROUGH A PROJECT TIME	257
Jelena Maksimović, Aleksandra Milanović:	CONSTRUCTIVIST APPROACH IN THE RESEARCH OF GIFTED- CHARACTERISTICS, SIGNIFICANCE AND BENEFITS	265
Ivana Markov Čikić, Snežana Prtljaga:	SPORTS TALENTS – SUPPORTING ECONOMY AND DRIFTING APART FROM SPORTS IDEALS	279
Nikola Mijanović:	GLOBALIZATION AS AN INCENTIVE AND LIMITING FACTOR OF DEVELOPMENT OF GIFTED STUDENTS	287
Miodrag Milin, Lavinia Betea:	EDUCATING THE CREATIVITY OF "DIGITAL NATIVES" BY "DIGITAL IMMIGRANTS" (SO FAR) AT THE "AGE OF QUESTIONING"	300
Lidija Moskovljević, Slobodanka Dobrijević:	EXPRESSION COMPONENTS OF AESTHETIC CREATION IN RHYTHMIC GYMNASTICS	303
Igor Nikolić:	BASIC MODEL OF MUSICAL TALENT DEVELOPMENT – CONTRIBUTION TO THE PHENOMENON DEFINITION	309
Jelena Osmanović, Aleksandra Milanović:	THE ABILITY TO KNOW	

	THE COMPLEXITY OF THE PHENOMENON AND THE POTENTIAL WAYS OF IDENTIFYING GIFTED AND CREATIVE STUDENTS IN A SCHOOL CONTEXT	319
Ružica Petrović:	TALENT -INGENUITY - HOLINESS IN PHILOSOPHY N. BERDJEVA	329
Predrag Prtljaga, Ivana Đorđev:	THE NEED TO CONTINUOUSLY IMPROVE DIGITAL SKILLS IN IDENTIFYING AND WORKING WITH THE GIFTED	336
Jasmina Stolić Pivnički, Grozdanka Gojkov:	PERSONALIZATION OF WORK AS A FACTOR FOR THE ENCOURAGEMENT OF MUSIC TALENT IN LEARNERS	348
Tomislav Suhecki:	THE ART OF PEDAGOGY – PEDAGOGY OF ART	361
Dragana Veljković Stanković, Jelena Stojiljković:	THE MOTIVE OF (UNREALISED) LOVE IN LAZA LAZARAVIĆ’S SHORT STORIES – A CREATIVE APPROACH IN COMPOSITIONS OF HIGHSCHOOL STUDENTS	368
Danica Veselinov, Ljiljana Kelemen Milojević:	GIFTED STUDENTS – FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN A DISCOURSE WITH A HEURISTIC INDICATION	380
Zorica Vlajkovic, Snežana Vlajkovic:	CREATIVE TEACHING OF INITIAL READING AND WRITING IN THE EDUCATION OF GIFTED STUDENTS	386

III On the occasion of the jubilee - 25 years of round tables on giftedness

Aleksandar Stojanović:	In honor of the jubilee - 25 years of talent	397
Blanka Bogunović:	The 25th Round Table on Giftedness in Vršac, Serbia	400

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

КОМПЛЕКСНОСТ ФЕНОМЕНА ДАРОВИТОСТИ И КРЕАТИВНОСТИ

– изазови: појединац и друштво –

У монографији која је пред нама сабрани су налази истраживања европских истраживача (Шведска, Француска, Румунија, Словенија, БиХ, Црна Гора, Македонија и Србија), који чине тематску целину у оквиру датог наслова. Радови су фокусирани на приказе налаза и деспуте којима се анализирају ставови, аргументују схватања, оспоравају аспекти и тумаче налази, као и на отварање питања о феномену даровитости за која се до скоро сматрало да су већ затворена, јер их налази нових истраживања и теоријских схватања наука у чијем се контексту третирају питања даровитости разматрају, негирају, односно отварају други углови посматрања. Претходно овој монографији даје карактер научне студије у којој се критичким приступима настоје разјаснити постојеће нејасноће и недоречености у феномену даровитости, који својом запретеношћу привлачи експлораторски дух истраживача, истом снагом, као и постојаност у истрајавању оних који се менторским напорима труде да подрже успон уз степенице самоостварења даровитих појединаца.

Комплексност природе даровитости и креативности и, последично томе, још увек бројна отворена питања везана за феномене који су у наслову –од разлика теоријских основа, појмовног дефинисања и идентификације, а у овом контексту и разлика у методолошким приступима истраживању, до практичних аспеката, односно модела трансфера за претварање потенцијала у перформансу – иницирали су тематику за дискурс на 25. округлом столу у Вршцу, из које је рецензијама настала ова монографија.

Поднаслов иде корак ближе циљу овогодишњег сусрета, односно дискурса којим су се учесници скупа укључивали у савремене трендове третмана даровитости и креативности. Знатан број аутора фокусиран је на односе појединац–друштво, у којима даровити појединци на путу самоостварења, ношени судбином у непрегледној идиографској различитости и досезања супериорне перформансе, имају предзнак недокучивости, а из угла друштва идеолошку конотацију, којом се у глобалним образовним токовима образовању уопште, па и подстицању развоја даровитих, намеће економски аспект, односно потреба да се из угла економског просперитета развојем даровитости и креативности да подршка националној и/или глобалној економији. Овим је тематика актуелних питања у области феномена даровитости и креативности проширена, дакле, добија још један аспект сложености, те се у поље проучавања, везано за ове феномене, уводи и већа потреба за критичким промишљањем о односу друштва према даровитом појединцу и креативности као значајном својству даровитих, које се, неретко, у макро- економским размерама види као ресурс, вредност коју треба

опредметити. Тако се у радовима дотичу и питања колико друштво, па и економија, почивајући на идеологији профита, узимају у обзир интересе појединца, у овом случају даровитих, у ком односу стоје интереси једних и других и како ови односи иду у правцу подстицања креативности даровитих која би требало да буде у обостраном интересу.

Важан импулс за дискурс иде од посматрања историјске и савремене перспективе схватања даровитости на глобалној сцени, а у складу са тим – посматрање разлика у вредностима и културним особеностима и отварање питања о донетима и ограничењима општих амбиција светске економије да уложи све напоре да искористи таленте широм света за економски раст. Дискурс покрећу налази којима су поменути напори, за сада, како се у радовима ове монографије види, још увек слабо подржани објективним емпиријским истраживањима (Persson, стр. 23). Култ успеха, као и сваки цивилни култ, нема смисла разматрати одвојено од друштвено-психолошке и друштвено-политичке реалности која га је довела до изражаја. Такав приступ дозвољава науци да се дистанцира од идеологизованих контекста у којима се апологетика неких и ”одлучна осуда” других меша са реализацијом скривених и експлицитних ставова према остварењу властитих циљева; да даровита особа у овом окружењу не осети само своју бескорисност. То баш није потребно, осим ако имате на уму његову функционалну релевантност. Које друштво треба да израчуна и уз помоћ најефикаснијих метода одреди прихватљиве инвестиције у будуће геније? Даровити је, дакле, увек потенцијално замењив, док је онтолошки даровитост уско повезана с неопходношћу. Култ успеха заснива се на принципу ”човека за економију”, док се формула даровитости заснива на чињеници да је економија адиафорна. Неопходна, али само на свом месту.

Такође се текстовима посматра слика *света даровитог: талент и постојање* то из угла фактора даровитости у моделу културе просветитељства, са нагласком да исти зависи од умећа „откривања” способности. Дете, у сарадњи са талентованим учитељем, не само да може, већ мора пронаћи свој позив, занимање; „место” на којем је „корисно”. Такво самооткривање доживљава се као време идентично с’напором само-трансценденције. Рефлексивна о овом процесу може довести до дијаметрално супротних резултата. За неке, ”трајно” време тече, брзо мењајући све око себе. За друге, напротив, чини се да се свет замрзава у непромењивости, док је „ја” у сталном покрету. Оба типа временског искуства одговарају повећаној концентрацији на властита искуства и стварају услове за неуспехе у комуникацији (посебно у односима са вршњацима). Није случајно да се даровита деца, а посебно адолесценти у малим групама, обично налазе међу лидерима или одбаченима.

У складу са претходним тоновима јесте и текст ауторке Петровић, који у оквиру наслова *Талент – генијалност – светост у филозофији Берђајева*, кроз

контекст филозофског дискурса анализира тезу о диференцијалном карактеру феномена талента, генијалности и светости. Таланат се дефинише као посебан, спецификовани дар који одговара захтевима посебних облика културе у коме се оваплоћује издвојена функција духа прилагођена стварању научних и уметничких вредности. Насупрот томе, генијалност и светост посматрају се као онтолошка, квалитативно другачија, целовита, универзална природа људског духа и носиоца жудње за другобивствовањем. У том духовном пориву, сматра Петровић (стр. 329), Берђајев је употпунио религијску свест о аскези, као путу трансцендирања „овог света” личним преображајем, стваралаштвом као јединственим спојем генијалне нарави и посебног талента. Тиме је стваралачку потенцију генијалности пренео преко граница објективираних форме постојећих варијација људских делатности у трагично осећање неприлагођености овом свету и тежњи ка његовом преваладавању. Овим ауторка трага за тачком духовног сусрета између мистично-подвижничког искуства и стваралачког чина као два различита начина самоостварања, што је посебан аспект посматрања манифестације даровитости и узрастања у самоостваравању исте.

У монографији се разматрају и позитивни и негативни одрази глобализацијских токова из угла даровитих појединаца, а поред многих предности глобализационог друштва, Мијановић (стр. 287) наводи негативне утицаје на развој и формирање даровитих појединаца као непоновљивих и целовитих личности. Глобализација доводи у питање традиционалне културне, националне, етничке породичне, индивидуалне и друге системе вредности. Исти аутор сматра да се под утицајем глобализационих стратегија и претензија оне потискују и супституишу магловитим универзалним вредностима, утемељеним на материјалном благостању. У новоствореном неолибералном економском и општедруштвеном контексту, човек се поистовећује с робом, чија је духовна вредност сасвим маргинализована. На ово се надовезују рефлексije о савременим процесима глобализације и тржишне утакмице са циљем остварења профита у спорту, као велика претња за младе таленте у спорту и друштво у целини које подлеже процесима дехуманизације у спорту и удаљава се од онтолошке претпоставке спорта. Потребно је указати и на економске и друштвене последице такве ситуације, јер док се на једној страни стварају спортски шампиони, узор и идоли једног друштва, на другој страни налази се армија даровитих људи који су подлегли бројним девијацијама савременог врхунског спорта: комерцијализацији, политизацији, миту, корупцији, повредама од прекомерног тренирања, тениски лакат, кошаркашко колена, хормонални дисбаланс, несанице, депресије и друге бројне негативне последице које нам одузимају здраве, срећне и успешне појединце који су предуслов за добро функционисање једног друштва (Марков Чикић и Пртљага, стр. 279).

У вези са претходним јесте питање хобија даровитих за које се сматра да могу да испуњавају различите функције, да служе одмору и разноди, да

омогућавају истраживање и развијање интересовања, способности, талената, стицање знања и вештина, изграђивање идентитета, (само)експресију, развој личности итд. Емпиријске студије, консултоване за дискурс у овој монографији, говоре да се мали број младих у нашој средини бави хобијима и да им посвећују веома мало времена. Налази о повезаности хобија којима се баве млади у Србији са: обрасцима понашања младих током слободног времена, типовима идола на које се угледају, проблемима који их брину, ризичним понашањима и посебно задовољством животом и њиховим доживљајем добробити аргументација су претходних констатација. А ово је питање које је распадом старог система образовања изгубило своје место у систему подстицања развоја даровитих, а пренето из системског простора образовних институција у поље приватних часова, ускратило могућност даровитима који немају адекватну материјалну подршку (Крњић, стр. 34). У складу са овим су налази истраживања који указују да је за развој креативности неопходно креирање средине која је подстицајна за учење и психофизички развој. Основни педагошки проблем, који се у односу на ово истиче, тиче се могућности креирања подстицајне средине у слободном времену даровитих у нашем простору данас, а у тесној вези са овим су налази истраживања којима су сигниране најчешће дилеме и проблеми који се јављају приликом осмишљавања и организовања слободног времена за даровите (Будимир-Нинковић и Стевановић, стр. 91).

Питање самодетерминисаности даровитих дотиче више аутора, наглашавајући изражене способности даровитих у постављању циљева себи, у разумевању намера, саморегулацији, у упорности и доследном самосхватању, које се дефинише као давање смисла будућем развоју, као сврха којом се развој индивидуе кристалише и усмерава тако што интегрише личност. Дакле, дискутује се теза о значају самодетерминисаности даровитих за психолошки развој и стабилност. Налази дати у овој монографији, својом провокативношћу подтрек су за даља истраживања. Један од њих су циљне оријентације. Јер, се у налазима истиче да немају сви испитаници циљеве усмерене на учење, стицање вештина и извођење задатака за које је потребна саморегулација. Неки даровити развили су неакадемски идентитет и одбијају академско постигнуће као секундарно или опречно циљевима њихове референтне групе и властитим циљевима. Без обзира на то што не улажу труд у проактивну саморегулацију, можемо претпоставити да ипак саморегулишу своје понашање, али усмерено према неакадемским циљевима, јер су исти испољили задовољство својим остварењима (Гојков Рајић, Стојановић и Гојков, стр. 139). Како аутори закључују, налази остављају простор за даља истраживања ставова који иду у правцу размишљања да наша уверења утичу на ефекте које ће имати поткрепљење, као и да наше очекивање у вези с' поткрепљењем више утиче на наше понашање него само поткрепљење. Тако да се и централни механизам људског деловања, дакле, самоефикасност, појам који Бандура одређује као осећај компетенције приликом извршавања понашања, усмереног ка постизању жељених циљева, мотивација која није појединачни ентитет, већ

обухвата напор, самоефикасност, саморегулисање, интерес, контролу, усмереност ка циљу и диспозицију ка учењу, а што се у бројним истраживањима потврдило и у израженим способностима даровитих у постављању циљева себи, у разумевању намера, у саморегулацији у упорности и доследном самосхватању, није увек успешан, односно не јавља се доследно, или је можда боље закључити, није једини фактор који учествује у саморегулацији појединаца. И овде се идиосинкразија у свој својој комплексности, као велика енигма и изазов за истраживаче, јавља у јединствености, лепоти и тајанствености.

На истој нити стоје и налази истраживања које се заснива на идеји партиципативне културе и креативном учешћу академске образовне заједнице Србије у стваралачком, проактивном и одговорном приступу дигиталним медијима. Резултати истраживања показују ниско креативно учешће припадника образовне и академске заједнице Србије у односу на њихову високу изложеност дигиталним медијима (Андевски и др., стр. 61). Да би се задовољиле потребе даровитих ученика у оквиру наставе на основношколском узрасту, потребно је препознати особине даровитих и адекватно их задовољити. Питањима персонализације посвећује се више истраживача. Модел вишефронталне наставе (ВФН), у реформским променама, добија карактеристике савременог у раду са даровитим ученицима и представља основу за суштинску персонализацију наставе са даровитима. Наставни материјал, који је доступан у електронској форми за примену у ВФН, пружа могућност организовања електронског учења (e-learning). Развијањем овог модела уважавају се потребе за персонализацијом рада са даровитима, с циљем развоја креативности, стваралаштва и образовних потреба за доживотним учењем, односно поступног преузимања одговорности ученика за сопствено учење и развој. Такође су значајни налази интердисциплинарних истраживања која су се организовала последњих година на Факултету музичке уметности у Београду, а која су се бавила личним, образовним, социјалним и професионалним изазовима са којима су музички даровити суочени и како се они 'носе' са њима. Имајући у виду дугорочни развој талента, налази покушавају да дају одговор на питања да ли образовање успева да испуни широк дијапазон потреба младих талената, и да ли их 'опрема' знањима и вештинама потребним за интеграцију у професионалне и животне токове. Резултати показују да висока унутрашња мотивација и очекивања даровитих од музичког образовног система на почетку музичке обуке, нису испуњена у истој мери и да су се очекивања значајно смањивала са узрастом, као и перцепција само-актуализације. Дакле, наговештена је неусклађеност између потреба и тежњи музички даровитих и образовних и социјалних реаговања у правцу њиховог задовољења. Закључује се да традиционалном систему музичког образовања недостају флексибилност и иновације. Он не успева да обезбеди довољан ниво трансферабилног знања и вештина који је потребан младим музичарима како би одговорили на захтеве тржишта рада у савременим социјалним условима. Са друге стране, налази показују да се

студентски избори 'померају' у правцу реалних могућности за запошљавање, што је условљено високом рањивошћу младих музичара, новим увидима у сопствена лична и музичка ограничења, али и контекстом наставног процеса и професионалних захтева који се пред њих постављају. Тако је креативност музички даровитих константно пред изазовима које пред њих поставља неопходност да интегришу свој дар у реалне околности и могућности, што је корак даље и изазов за све оне који им пружају подршку на путу њиховог самоостварања.

Оригиналан угао посматрања даје се у тексту Сухецког (стр. 361) у коме се диспутом указује на антрополошку сличност функције уметности, као својеврсне прапедагогије у учењу и васпитању и савремене падагогије која у својим обрасцима и протоколима тежи ка уметности. Подстицај за овакве асоцијације аутор налази у чињеници да савремени дискурси о компетенцијама васпитача, учитеља и наставника у предзнаку имају рефлексивног практичара, што упућује на прихватање схватања да компетенције васпитача, учитеља, наставника од предшколског до високошколског нивоа, назовимо их једним именом – савремених педагога, подразумевају не професионалца-техничара, него професионалца који прати савремене токове на педгошкој сцени ширих простора, јер свет се глобализује, мења, постаје све неизвеснији, а у педагошком погледу то значи и потребу да се дидактички поступци иновирају, што даље значи да се њихова примена у сопственом контексту истражује. Ово подразумева интелектуални ниво критике теоријских приступа и иновација које се препоручују, дакле, спремност, или компетентност васпитача за зрело просуђивање адекватности иновативних поступака и то из више углова, педагошких, психолошких до филозофских – углова циљева, што подстиче на слободу ширих размаха и посматрања педагошког рада из свасвим новог угла, угла који јој је можда најближи, а то је уметност. Дакле, у тексту се даље дотичу идеје о тешњој вези педагогије и уметности као значајном потенцијалу којим би се могла педагогија, односно педагози приближити остваривању зацртаних интенција у области компетенција, а корак даље и учења као самооставивања у задовољству

у раду Мајсторовић Лемајтре (стр. 239) дају се идеје како превазићи неефикасност развоја даровитих, те ауторка подбацивање не види само као резултат неодговарајућег школског програма. Непрофитна организација СЕНГ, настала још од 80-тих година у Америци, подржава потребе даровите, талентоване и двоструко изузетне деце (2Е). Различитим видовима активности, литературом и методама, СЕНГ настоји помоћи, пре свега родитељима даровите деце, затим другим водичима даровитих, кроз радионице по СЕНГ СМПГ методи, али и самим даровитима кроз вођене дискусије. Уз то се залаже да даровити добију квалитетну стручну помоћ кроз проналажење саветодаваца, педагога, психолога и других здравствених радника, обучених за рад са даровитом децом, који неће погрешно проценити даровито дете. Отвара

се овде питање могућности да се бољи професионалци могу наћи ван образовних институција; у европском простору, рачунајући у исти и Русију, са мање вероватноће би се ово могло очекивати

Значајне налазе пружају истраживања Лазаревић и Радисављевић Јанић (стр. 219) вршена у области физичког васпитања, којима се указује на чињеницу да осим свог основног циља који се, најшире посматрано, односи на интегрални развој ученика, физичко васпитање има и значајан допринос у процесу идентификације и развоја даровитости и талената за одређени спорт, те је потребно да се до сада развијени модели даровитости и талената у физичком васпитању даље развијају и емпиријски валидирају, као и да је важан предуслов за квалитетну идентификацију и развој даровитости и талената у физичком васпитању радити да квалитетнијем образовању наставника о феномену даровитости уопште, као и специфично у психомоторном домену, развијање компетенција наставника за образовни рад са даровитим и талентованим, као и истицање квалитетне, континуиране сарадње наставника физичког васпитања и тренера.

Интересантни су налази истраживања које констатује да су идентификовани талентовани ученици били успешнији од осталих ученика у областима друштвених наука и природних предмета. Даровити ученици имају израженију креативност, која умерено до снажно и статистички значајно корелира са успехом у учењу. Разлог за овакав резултат огледа се у чињеници да су ученици талентовани за уметност препознати као таленти у другим областима, што се изразило и у укупном успеху уметничких талентованих ученика (Дух и Братина). А за позив педагога значајни су и налази истраживања чија је сврха била да се издвоје доминантни концепти даровитости и сагледају тенденције ширења и обликовања појма *даровитост*, индуковане потребама савременог живота. Посебна пажња посвећена је откривању изворних домена преко којих будући васпитачи-специјалисти поимају даровитост и њену комплексну природу, те какав став који ће нужно одредити и њихово будуће понашање имају о даровитима данас (Ђорђевић, стр. 118).

За све истраживаче, као и за оне који раде са даровитима, или се интересују за питања ове области једно од оних који се сигурно не могу заобићи, у овом научној монографији поставља А. Божин (стр. 84). Његово освртање на разлоге да се покушаји процене креативности побољшају, или бар чине експлицитнијим, као што су то нпр. желели неки од аутора чији је рад на том проблему аутор поменуо (Amabile, 1982; Reis & Renzulli, 1991) наглашава да су подаци о релијабилности поступака које су ти аутори развили веома повољни, али остаје и даље недовољно решено, упркос наводима аутора тих поступака, питање њихове валидности. Његово је мишљење да вероватно главни разлог томе треба тражити у тешко решивом, у апсолутном смислу практично нерешивом питању критеријума креативности (критеријум ваљаност) производа. То значи да, по мишљењу А. Божина, питање валидације

поступака остаје један од главних изазова за истраживаче креативности продуката. Он, такође, примећује да тај проблем изискује непрекидно враћање на питање дефинисања креативности производа, а затим и димензија или фактора те креативности; конструисање што је могуће адекватнијег модела креативности, интегрисан у шире теорије сазнајног развоја итд. Резултат тога рада, иако унапред претпоставља да неће решити све проблеме у вези са проценом креативности производа, сматра да ће сигурно допринети већој сензибилности за овај проблем, а то је већ велики добитак не само за истраживаче креативности, већ и за практичаре заинтересоване за стално унапређивање свог рада.

Интересантни су резултати студије случаја која је спроведена са допринесима рада Максић (стр. 245) претходним округлим столовима о даровитости који су одржани у Вршцу. Ауторка је тематском анализом утврдила три значајне теме (карактеристике даровитих, подстицање талената и креативности, и креативно учење) и у оквиру истих закључила да даровити деле развојне проблеме са својом генерацијом у оквиру друштвеног контекста у којем одрастају, а да је организована образовна подршка за даровите и подстицање креативности важнс друштву колико и појединцима који су њима обухваћени. Креативно учење доприноси развоју самосталне, демократске и аутентичне особе која се критички односи према познатом, спремна је да трага за другим решењима и да поставља нова питања. Иза ових следе и други значајни закључци и отворена питања:

- Образовне институције одговорне су за пружање подршке талентима и креативности и треба да могу да обезбеде услове за испољавање, развој и вредновање талената и креативности свих актера васпитнообразовног процеса. Процеси који покрећу и подржавају креативно изражавање и развој даровите деце и младих на свим нивоима образовања представљају неодвојиви део ширих друштвених опредељења и системских решења у којима се појављују као циљ којем се тежи и средство којим се стиже до остваривања других друштвено релевантних циљева, укључујући општи и лични просперитет и развој.
- Можемо рећи да смо добили слику стања какво јесте и неке смернице о томе шта нам треба, тако да подршка талентима и креативности креће се од покушаја подстицања појединаца, од којих се очекују највећи доприноси, до жеље да се развије образовање које ће подржати таленте и креативност свих.
- Спроведене промене у систему образовања су више нормативне него стварне, па је то можда поље којим прво треба да се позабавимо. Које су потребни прописи који се не остварују? Како однеговати друштвене снаге, које би по својој позицији у друштвеној структури, требало да буду носиоци промена? Како постићи шири друштвени консензус око вредности које би подржале таленте и креативна испољавања? Чини се да је округли сто у Вршцу остварио мисионарску улогу у пружању подршке

даровитости, талентима и креативности, јер скреће пажњу научне и стручне јавности на њих.

Претходно поменута и друга питања у научној монографији која је пред читаоцем, продукти истраживача посвећених даровитима, дају довољно уверења да ће својом провотаивношћу покренути експлораторни дух истраживача у трагању за одговорима на отворена питања, на размене схватања, аргументацијом налаза истраживања, хипотетичких ставова и искустава о питањима широког спектра, и отварање нових питања, дилема о данас, у глобалној сфери, најатрактивнијим феноменима: даровитости и креативности, чија комплексност, ево, већ четврт века представља велике изазове и покреће, окупља велики број истраживача на Високој школи струковних студија за васпитаче „Михаило Палов” у Вршцу и велики број суорганизатора из земаља широм Европе. Сви ови не губе наду у племениту мисију истраживања и подстицања развоја стваралачке перформансе даровитих и могућности позитивне личне и социјалне димензије самоостварања даровитих потенцијала, те свесни значаја упорне менторске помоћи, њиховим подстицајима, даровитост налази пут ка ефектним адаптацијама и комплексним психолошким механизмима и осварује своју идиосинкразију у контексту који јој ствара могућности за то. Ово последње, дакле, стварање контекста везано за идиосинкразију, изазов је и за глобалне социјалне трендове, којима су непрегледна разноликост даровитих и досезање њихове суштине, стицање објективног значаја, за сада још увек простор за све научне области у којима сви који су индуковани овом облашћу трагају за новим приступима, не би ли се више приближили одговорима на стара питања и отворили нова, и на тај начин најбоље задовољили своје потребе за експлорацијом и тако служили даровитима, а тиме били на ползу и социјалном контексту.

Академик проф. др Грозданка Гојков

